

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК [37.034-053.6]

В.В. Ворожбіт,

професор кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди, доктор педагогічних наук, доцент;

А.І. Ігнат'єва,

викладач кафедри теорії та методики професійної освіти

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди, кандидат педагогічних наук

ВНЕСОК Я. РЯППО У РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Приєднання України до Болонського процесу зумовило широку освітню інтеграцію, упровадження ступеневої освіти. Структурне реформування шкільництва в Україні відбувається згідно з принципом збереження національних педагогічних традицій і позитивних надбань минулого. Концепцією національної системи освіти України, яка набула чинності з 2001 р., визначено, що основою національного виховання є стверджені принципи національної педагогіки. Відтак необхідно створити умови для використання у педагогічній науці та виховній діяльності навчальних закладів цінних напрацювань минулого.

Сьогодення педагогічної теорії та практики характеризується накопиченням цінного досвіду, який має стати підґрунтям для побудови цілісної системи. Фундаментальні проблеми теорії становлення національної системи освіти в Україні розкрито в роботах В. Борисова, Р. Вендровської, О. Глузмана, О. Дзеверіна, І. Прокопенка, О. Сухомлинської.

Серед плеяди просвітників, українських громадських діячів освітньої галузі помітною є постать Яна Петровича Ряппо — учителя, викладача, історика освіти, громадського і політичного діяча, який у 20-ті роки ХХ ст. брав участь у розробці та впровадженні в практику українського варіанту освітньої системи, який показав приклад раціонального поєднання традицій народного виховання та об'єктивних вимог суспільства і державних органів влади щодо розробки питань освіти. Він обстоював доцільність використання кращих досягнень інших країн світу в національній освітній системі.

Мета нашої статті полягає в аналізі внеску Я. Ряппо у розвиток мережі закладів професійної освіти.

Проведений аналіз свідчить про те, що метою професійної школи була підготовка поколінь до участі в матеріальному виробництві, а отже, в перетворенні всього суспільства. Пряме завдання просвітньої політики, наголошував заступник наркома освіти Я. Ряппо, — готувати трудящих до конкретних життєвих завдань матеріального виробництва, організації суспільності. Проблема соціального переустрою розроблялася у контексті реорганізації матеріального виробництва, що і було завданням єдиної профтехнічної та спеціально-наукової освіти, на яке мусила орієнтуватися радянська політика [1, 61].

Разом із питанням профосвіти постало й питання виховання та навчання дітей молодшого віку. І тут було два підходи. Виходячи із соціально-економічних умов в РСФРР, Наркомос РСФРР орієнтувався на єдину трудову школу, виявляючи таким чином шкільний підхід. Перед Наркомосом УСРР стояла понівечена в громадянській війні мільйонна армія безпритульної дітвори, тож він природно став прихильником соціального виховання дітей. Своє кредо він оголосив у «Декларації про соціальне виховання». Основним завданням в Україні того часу було не навчання, а харчування й виховання, організація всієї дітвори. Організаційною формою соціального виховання було проголошено дитячий будинок.

З'ясовано, що Я. Ряппо у тодішніх соціокультурних умовах робив наголос на тому, що загальна освіта і виховання мають бути організованими

і спрямовуватися на виконання соціального замовлення. Тому методичне забезпечення соціального виховання та навчання у трудовій і професійній школах мало «штампувати» майбутній «робітничий клас».

Щодо професійної освіти, то учасники педагогічних дискусій вдавалися до критики російської політехнічної школи, звинувачуючи її в абстрактному характері. Натомість доводили переваги української профшколи, котра називалася (у відповідь московським опонентам) не монотехнічною і не політехнічною, а професійно-політехнічною, що мало окреслити її перехідний характер.

Ретельне вивчення праць педагога доводить, що у плані перспективи розвитку середньої професійної освіти Я. Ряппо головну увагу приділяв школам фабрично-заводського учнівства (ФЗУ), школам селянської молоді (ШСМ) та в цілому робітничій професійній освіті. Вища професійна освіта, на думку громадського діяча, мала будуватися так, як це було вже зроблено в Україні, тобто без університетів, а з технікумами — вищими навчальними закладами, що готують спеціалістів певного вузького профілю [2].

Я. Ряппо указував також на проблеми українського перекладу підручників для закладів професійної освіти. Освітянин навіть примусив Держнаукметодком поставити такі переклади на контроль Інституту наукової мови. Підручники реєструвалися у збірнику «Підручник у масовій школі». Тут варто зазначити, що не було рекомендованих, а лише — дозволених у масовій школі. Це доводить послідовну централізацію шкільництва в Україні досліджуваного періоду, хоча суворої цензури на той час ще не було [1].

Після закінчення закладів соцвиху діти мали переходити до набуття певного фаху. Для цього передбачалося створення різноманітних професійних шкіл — від курсів до вищих шкіл. Щодо завершення середньої освіти провідною ланкою вважалась індустріальна професійна школа, насамперед школа фабрично-заводського учнівства, школа селянської молоді та технікум. Загальноосвітня ж школа вважалась «ідеалістичною», «породженням буржуазного ладу», проявом «дуалістичного підходу до виховання». Зокрема, Я. Ряппо наголошував на факті існування в буржуазних країнах двох типів шкіл — привілейованих та для представників трудящих [3].

Критикуючи російський політехнізм загальної освіти, Я. Ряппо зазначав, що соціально спрямоване виховання у дитячих будинках, трудовій семірічці може стати базою для професійної школи. На базі такої школи організовували технікуми, інститути, забезпечуючи таким чином наступність трудових кваліфікацій по диференційованих вертикалях — індустріально-технічних, сільськогосподарських, педагогічних та ін. Об'єднуючи таким чином навчальні заклади, можна було, на думку

Я. Ряппо, створити умови для поступового переходу до політехнізму.

Проведене дослідження свідчить про те, що головною метою нової професійної школи була підготовка підростаючих поколінь до участі в матеріальному виробництві, а отже, у перетворенні всього суспільства. Пряме завдання просвітньої політики, наголошував заступник наркома освіти Я. Ряппо, — готувати трудящих до конкретних життєвих завдань матеріального виробництва, організації суспільства.

Проблема соціального переустрою стала проблемою реорганізації матеріального виробництва, в якому всі мають брати участь як кваліфіковані працівники, що і є завданням єдиної профтехнічної та спеціально-наукової освіти, на яке мусить орієнтуватися радянська політика.

Спираючись на постулат Дж. Дьюї про те, що істинними знаннями є лише ті, що дають змогу пристосувати власні цілі і завдання до реальних умов життя, Я. Ряппо стверджував, що лише професійно-технічна та спеціальна вища школи можуть претендувати на істинні знання. До того ж техніка, оволодіння нею, технічний прогрес вважалися передумовою перемоги соціалізму [4].

Як свідчить аналіз історичних джерел, пролетаріат як суб'єкт виробничого процесу і технічної творчості мав позбутися «атавізмів буржуазної філософії та буржуазної словесної школи» і натомість зосередитися на здобутках математичних, природничих і соціально-економічних дисциплін.

У зв'язку із цим усі без винятку проблеми освіти й виховання робітників і селян мали вирішуватися у процесі виробництва. Гасло «Все через виробництво і для виробництва» проголошувалося альфою і омегою освітньої політики пролетарської держави. У такий спосіб передбачалося досягти щільного зв'язку школи з життям. Вихованці професійної школи мусили не лише готуватися, але й брати безпосередню участь у промисловому та сільськогосподарському виробництві, що сприяло, з одного боку, набуттю необхідних професійних якостей, вмінь і навичок, а з іншого — прищепленню соціалістичних переконань, формуванню відповідних світоглядних засад.

Усі ці перетворення, на думку Я. Ряппо, мали реалізуватися саме в руслі професійно-технічної освіти. Профшколі належало, по-перше, доповнити й завершити той загальний розвиток дитини, якому було покладено початок у закладах соцвиху, остаточно сформувати основи її світогляду, по-друге, дати своєму вихованцеві всі знання й уміння, необхідні кваліфікованому робітникові. В ідеалі випускник школи мав бути озброєним для боротьби за існування, з ясным розумінням роду й об'єкта своєї діяльності, місця і значення в загальній творчій праці людства та в обраній ним спеціальній галузі промисловості.

Проведений аналіз матеріалів [3] з теми дослідження підтвердив, що Я. Ряппо був серед ініціаторів розвитку в УРСР шкіл ФЗУ, будинків робочих підлітків, різних сільськогосподарських шкіл. Так, школа фабрично-заводського учнівства була створена в адміністративному, а не законодавчому порядку, а положення про неї було розроблене у лютому 1921 р.

Дослідження щодо практики внутрішньої методичної роботи у галузі вищої професійної освіти засвідчило, що Я. Ряппо критикував старі університети і навіть домігся їх закриття на деякий термін. Серед недоліків імперської вищої школи він виділяв такі: архаїзм навчальних програм, нерациональне поєднання груп наукових і навчальних завдань, переважання академічних знань усупереч необхідності профільного навчання, консервативні схоластичні методи, відірвана від життя лекційна система, відсутність систематичної виробничої практики [1].

Професійну школу Я. Ряппо розглядав як прогресивне явище, однак не ідеалізував її. Проведене узагальнення дало підстави констатувати причетність Я. Ряппо до таких позитивних практичних надбань: реформування структури і мережі вищих навчальних закладів — технікумів (денні, вечірні) та інститутів (за напрямками: інженерно-технічні, виробничо-економічні, науково-дослідницькі), курсів (літні, вечірні), трирічних педкурсів, профшкіл, шкіл робітничої молоді. Крім того, встановлено, що він займався організацією заочної педагогічної освіти.

Я. Ряппо прагнув якісного оновлення змісту вищої професійної освіти через зменшення кількості предметів, поступовий перехід до комплексних програм, уведення стабільних навчальних планів, розроблення і видання нових підручни-

ків. Йому належить ініціатива щодо розробки регіонального компонента змісту професійної підготовки. Освітянин долучився також до оновлення методичного забезпечення, зокрема: поширення бригадних і групових форм роботи, лабораторно-дослідницьких методів навчання, практикумів, стажування, використання прийомів активізації діяльності студентів на лекціях (складання резюме, написання рецензій, конспектних виписок, розробка структурно-логічних схем навчального матеріалу тощо). Він ініціював встановлення фактичної відповідальності викладачів за якість навчання студентів, організував виробниче навчання у ході практик і стажування, займався оновленням матеріальної бази кабінетів-лабораторій, брав участь у пролетаризації студентського і викладацького складу вищих навчальних закладів.

Отже, ідеї Я. Ряппо про професійну освіту та її співвідношення із загальною відповідали вимогам того часу щодо поєднання навчання з виробничою працею. Учений розробив і обґрунтував складові системи освіти, практично впроваджував ці розробки, а також першим систематизував історичний процес становлення українського шкільництва 20-х років ХХ ст. Але реалізація цих ідей у шкільній практиці того часу була пов'язана з певними, часом нездоланими труднощами. Відсутність необхідного обладнання, кваліфікованих кадрів та досвіду негативно відбивалася на підготовці молоді як до праці, так і до подальшого навчання. У зв'язку із цим система освіти України і сама концепція зазнавали критики.

Подальшої розробки потребують питання компаративного аналізу організації професійної освіти в Україні та провідних країнах світу, внеску Я.П. Ряппо у розвиток порівняльної педагогіки.

ДЖЕРЕЛА

1. *Веселов А.Н.* Профессионально-техническое образование в СССР: очерки по истории среднего и низшего профтехобразования / А.Н. Веселов. — М. : Профтехиздат, 1961. — 436 с.
2. *Ряппо Я.П.* Професійна школа замість загальноосвітньої словесної школи / Я.П. Ряппо // Шлях освіти. — 1925. — № 1. — С. 3—28.
3. *Ряппо Я.П.* Профессиональное образование УССР / Я.П. Ряппо. — Х. : Издание статотдела НКП УССР, 1927. — 26 с.
4. *Ряппо Я.П.* Советская профессиональная школа, ее место и назначение в системе народного хозяйства / Я.П. Ряппо. — Х. : ГИУ, 1926. — 52 с.